

tioteorian mukaisesti todeta, että kunakin aikana diskursseja aktiivisesti artikuloidaan aktuellin tilanteen vaatimusten mukaisesti. Näin voitaisiin ottaa nimenomaan tarkasteltavaksi vaikkapa länkkäridiskurssin muutokset vuosien myötä. Samoin voitaisiin tarkastella dekkarigenren rajua muodonmuutosta klassisesta vaiheesta kovaksikeitettyyn vaiheeseen. Yläluokkaisuus, ummehtuneet kartanot, kontemplatiivinen älyllisyys, englantilaisuus, herrasmiesmäisyys jne. eivät kerta kaikkiaan puhufelleet 1930-luvun amerikkalaista aggressiivis-toiminnallista urbaania miestä: oli jo aika artikuloida diskurssi, joka paremmin vastasi senkerhtaista mentaliteettia ja elämisen kontekstia.

Eikä genrejen kehitys ole pysähtynyt nykypäivinäkään. Tuoreimmista dekkareista havaitsemme, että asiat artikuloidaan nykyään toisin kuin aiemmin. Monien asioiden representaatiot — tapamme esittää/käsittää itsemme, mieheys, naisuus, työ, luonto jne. — ovat muuttuneet ja tulevat muuttumaan.

Erkki Karvonen

Vanhaa viiniä uudessa leilissä

RUUSUNEN, Aimo (toim.). Savitauluista satelliitteihin. Gaudeamus. Jyväskylä 1992. 172 s.

Joukkoviestinnän tutkimuksen läpimurron myötä viestinnän historian tutkimus syrjäytettiin "vanhanaikaisena" ja jätettiin sanomalehtihistorioitsijoille. Tuloksena on monta opiskelijasukupolvea, joille esimerkiksi aika ennen sähköviestintää on lähes tuntematon, ja tämänkin aikakauden alun paikallistaminen saattaa iloisesti heittää vuosisadan verran. Suomenkielisiä oppikirjoja ei yksinkertaisesti ole ollut sen jälkeen kun Pertti Hemänuksen ja Tapio Variksen *Joukkotiedotus eilen ja tänään* (Gaudeamus, 1977) jäi nopeasti kehittyvän viestintäteknologian vauhdista.

Aimo Ruusunen toimittama *Savitauluista satelliitteihin* on teos, jonka tehtävänä olisi täyttää tuo aukko. Kirjoittajat

ansaitsevatkin kiitokset siitä, että ryhtyivät yritykseen. Kirjan saatesanat toteavat, että "Savitauluista satelliitteihin on yleiskatsaus joukkotiedotuksen kehitykseen ihmiskunnan alkuhämäristä satelliitti-aikaan". Näin laaja tehtävänasettelu edellyttää kirjoittajilta paljon. Silti ennako-asenteeni kirjaan oli erittäin myönteinen. Johtavat professorit olivat huomanneet puutteen ja tarttuneet tärkeään tutkimusalaan, josta muita suomenkielisiä kirjoja ei ole saatavana. Valitettavasti jouduin pettymään ennako-odotuksissani ja toteamaan, ettei teos vastaa perusoppikirjalle asetettavia vaatimuksia. Kritiikini kohdistuu erityisesti historiaa käsittelevien artikkeleiden kapeaan teoriapohjaan ja vanhentuneeseen kirjallisuuteen sekä teoksen toimitustyön yleiseen heikkouteen.

Savitauluista satelliitteihin -teoksen esikuvana mainitaan Hemänuksen ja Variksen *Joukkotiedotus eilen ja tänään*. Tosiasiassa kolme artikkelia viidestä on melkein sellaisenaan uusintapainoksia kahdesta 1970-luvulla ilmestyneestä kirjasta: kaksi edellämäinitusta Hemänuksen ja Variksen teoksesta ja yksi Yrjö Ahmavaaran ym. *Joukkotiedotus yhteiskunnassa* -kirjasta vuodelta 1971. Mo-

Tiedotustutkimus ilmestyy vuonna 1993 seuraavasti

	deadline	ilmestyy
3/93	31.08.	15.10.
4/93	31.10.	15.12.

lemmat teokset olivat aikakautensa lapsia: niiden suuri teesi oli, ettei tiedonvälitystä ja siinä tapahtuneita muutoksia voinut tarkastella irrallaan yhteiskunnan (erityisesti tuotantoinstituutioiden) kehityksestä. Tältä pohjalta Hemánus ja Varis esittivät joukkotiedotuksen teknis-taloudelliset ja poliittiset kehitysedellytykset, joiden avulla he pyrkivät löytämään yleiset historialliset kehityslait.

Kosmeettisia uudistuksia

Hämmästyttävää kyllä, *Savitauluista satelliitteihin* on päätyttyä toistamaan aiempien artikkelien peruslähtökohia. Historiaa käsittelevät artikkelit heijastavat vaakaata 70-lukulaista uskoa yhteen oikeaan viestinnän historiaan, joka kuuluaitsi muokkaantuu tutkijoiden asettamien kehitysedellytysten ympärille. Kuitenkin esimerkiksi kulttuuritutkimus on selkeästi osoittanut, että joukkoviestinnän historian palauttaminen pelkkään talouteen on perustavanlaatuisen puute. Selkein esimerkki tästä on Kaarle Nordenstrengin ja Margaretha Starckin artikkeli tiedonvälityksen kehityksestä heimo-yhteisöstä uuteen aikaan. Nordenstrengin ja Starckin mukaan ihmisten välinen viestintä on osa sitä yhteistoimintaa, joka viime kädessä tähtää toimeentulon hankkimiseen ja sitä tukevien organisaatioiden ylläpitoon. Edelleen ihmissuvun historia on samalla tiedonvälityksen historiaa, joka on samalla einkeinoharjoituksen ja erilaisten yhteiskuntalaitosten historiaa. Näin määriteltynä kulttuurille ja viestinnälle ei osoiteta minkäänlaista omaa selitysarvoa.

Nordenstreng ja Starck eivät kertakaan mainitse esimerkiksi lapsen ja äidin välistä vuorovaikutusta puhekielen kehityksen yhteydessä, vaan puhuvat yhteistoiminnasta tarjoten esimerkkinä metsästyksen. Olematta alan asiantuntija oletan, ettei puhekieli ihmiskunnan alkuperäisassakaan ollut vain käskyjä. Suoraan huvittavaa on huomata, että kirjoittajat ovat korvanneet aikaisemman painoksen lauseen ”yksi mies tehokkaan

aseistuksen avulla jäi eläimiä heikomaksi” yksi ihminen -ilmaisulla. Tällainen kosmetiikka ei todellakaan pelasta artikkelia siltä, että sen peruslähtökohdat rajaavat naisen kokonaan pois, ja näin tiedonvälityksen kehityksestä ei tule ihmissuvun, vaan miessuvun viestintähistoriaa.

Lineaarinen kehitysmalli, jolle artikkeli perustuu, ei anna myöskään oraalille viestinnälle sille kuuluvaa merkitystä. Puheviestintä esitetään ikäänkuin viestinnän kehittymättömimpänä tasona ennen joukkoviestinnän syntyä. Samalla artikkeli välttää huolellisesti kaikki ne mielenkiintoiset pohdinnat, joita esimerkiksi Harold Innis tai Walter Ong ovat esittäneet oraalisen ja joukkoviestinnän suhteista. Koko artikkelissa ei ole yhtä ainoata lähdeviitettä, vaan teoksen esipuhe viittaa yli kaksikymmentä vuotta sitten käytettyihin asiantuntijoihin.

Tuore tutkimus puuttuu

Perti Hemánuksen osuus jatkaa siitä, mihin edelliset kirjoittajat lopettavat, ja esittelee lehdistön kehityksen vaiheita uutiskirjeistä aikakauslehdistöön mainiten myös mainonnan ja uutistoimistot. Vaikkei Hemánus systemaattisesti merkitse lähteitään, lähdeluettelosta voi huomata, että artikkeli nojaa parikymmentä vuotta vanhaan alan kirjallisuuteen. Tänä aikana kansainvälisessä viestinnän historian tutkimuksessa on tapahtunut niin paljon, että Hemánuksen artikkeli jää auttamatta tutkimuksen jälkijunaan. Esimerkiksi koko amerikkalainen moderni tutkimus (Carey, Eisenstein, Schudson, Stephens, Nerone jne) on jäänyt häneltä huomaamatta. Uutistoimistoista mainitaan E.A. Bergin kirjanen vuodelta 1952, mutta kansainvälisiä alan perustutkimuksia (Boyd-Barrett, Fenby, Palmer) ei esitellä lainkaan. Korrektia olisi myös ollut viitata kotimaiseen tutkimukseen (esim. K. Pietilä, SSLH -projekti).

Tapio Variksen artikkeli lähtee myös joukkotiedotuksen teknis-taloudellisista ja poliittisista kehitysedellytyksistä. Vaik-

ka hän ei alun jälkeen viittaakaan enää käsitteisiinsä (tai ehkäpä juuri siksi), artikkeli antaa selkeän kuvan yleisradiotoiminnan alkuvaiheista USA:ssa, Isossa-Britanniassa ja Venäjällä. Valitettavasti myöskään Varis ei näytä tuntevan alan uusinta tutkimusta (esim. Douglas, Headrick, Schwoch).

Aimo Ruususen ja Raimo Arhelan osuutena on lehdistön ja yleisradiotoiminnan nykyisyyden esittely. Ruusunen esittelee lehdistöä kehittyneissä länsimaissa ja entisissä sosialistisissa maissa. Arhela käy läpi maanosittain ja maittain parisenykymmentä maata sekä yleisradioliitot. Molempien kirjoittajien artikkelit antavat paljon tietoa nykyisestä tilanteesta. Ongelmana on tietenkin, että esitellyt tiedot vanhenevat nopeasti (esim. Venäjän nopeasti muuttuva viestintämaisema) ja että artikkelit liittyvät huonosti viestinnän historiaa kuvaaviin jaksoihin. Ylipäätään teoksen tavoite kattaa savitaulut ja satelliitit samoissa kansissa saattoi olla liian laaja. Nykyisessä muodossa se ei pysty täyttämään kumpakaan tehtäväänsä. Tarvitsemme ehdottomasti viestinnän historiasta kirjan, joka ei rajoitu ainoastaan lehdistöön ja yleisradiotoimintaan. Tällöin olisi mahdollista esitellä eri teorioita ja rakentaa siltoja viestimien historioiden välille.

Savitauluista satelliitteihin on luvattoman huonosti toimitettu. Huolimattomuus ulottuu nimen kirjoituksesta (Tapio Variksesta on tullut Waris) artikkeleiden olemattomiin tai kirjaviin lähdeviitteisiin. Lähdeluettelo täysin epäohjonmukaisine merkintätapoineen kävisi malliesimerkkinä siitä, miten luetteloa ei pitäisi laatia. Vakavinta huolimattomuus on silloin kun toisen tutkijan tuloksia lainataan ilmoittamatta lähdeviitettä kuten kävi omalla kohdallani Hemánuksen artikkelissa. Yliopistotason oppikirjan, jonka kirjoittajana on alan johtavia professoreita, pitäisi tässäkin suhteessa olla esimerkillinen. Myös lisälukulista, joka esittelisi perusteokset, olisi paikallaan.

Terhi Rantanen